

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ
СЛУЖБИ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. ХМЕЛЬНИЦЬКОГО**

**ЗБІРНИК
НАУКОВИХ ПРАЦЬ
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ ДЕРЖАВНОЇ
ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ
СЕРІЯ: ПСИХОЛОГІЧНІ НАУКИ**

Виходить чотири рази на рік

Заснований у 2000 році

№ 3(11)/2018

УДК 159.9:355;37.015.3
ББК 68.68
З-41

ISSN 2617-8559(Print)
ISSN 2617-8556(Online)

Засновник і видавець:

**Національна академія Державної прикордонної служби України
імені Б. Хмельницького.**

Рекомендовано до друку рішенням ученої ради Національної академії
Державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького
від 25.09.2018, протокол № 3.

Редакційна колегія:

головний редактор – доктор психологічних наук, професор О. Ф. Волобуєва;
відповідальний секретар – кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник О. В. Царенко.

Члени редакційної колегії:

доктор психологічних наук, професор О. А. Матеюк; доктор психологічних наук, професор О. Д. Сафін; доктор психологічних наук, професор Є. М. Потапчук; доктор психологічних наук, професор Т. Д. Щербан; доктор психологічних наук, доцент К. В. Олександренко; доктор психологічних наук, професор В. І. Осьодло; доктор психологічних наук, професор М. І. Томчук; доктор психологічних наук, старший науковий співробітник С. Б. Олексієнко; кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник О. Ю. Андрощук.

Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія : психологічні науки / гол. ред. О. Ф. Волобуєва. Хмельницький : Видавництво НАДПСУ, 2018. № 3(11). 324 с.

У збірнику наукових праць уміщено наукові публікації вчених та науково-педагогічного персоналу академії й інших навчальних закладів та наукових установ. Призначений для ознайомлення громадськості з результатами наукових досліджень. Розрахований на науковців, педагогів та тих, хто цікавиться проблемами сучасної науки.

УДК 159.9:355;37.015.3
ББК 68.68

© Видавництво НАДПСУ, 2018

УДК 159.923

Галина Католик

кандидат психологічних наук, доцент,
завідувач кафедри психології та психотерапії,
ВНЗ “Український католицький університет”, м. Львів
<https://orcid.org/0000-0002-2169-0018>
katolyk@ucu.edu.ua

КОНТИНУАЛЬНО-ІЄРАРХІЧНА СТРУКТУРА ПРОФЕСІЙНОЇ ТА ОСОБИСТІСНОЇ СКЛАДОВИХ КОНЦЕПЦІЙ Я ДИТЯЧОГО ПРАКТИЧНОГО ПСИХОЛОГА

У статті розглядаються різні підходи до формування концепції Я дитячого практичного психолога та пропонується авторська модель континуально-ієрархічної структури професійних та особистих складових концепції Я дитячого практичного психолога. Детальний аналіз існуючих досліджень концепції Я включав різні галузі психологічної науки, такі як: генетично-моделюючий, психоаналітичний, інтерактивний, структурно-динамічний, наративний, когнітивний, трансперсональний і інтегративний підходи. Обґрунтовано актуальність вивчення цієї проблеми, окреслено причини, що призводять до пошуку нових освітніх моделей та підходів до формування концепції Я дитячого практичного психолога. Узагальнений і уточнений перелік об'єктивних і суб'єктивних критеріїв ефективності дитячого психолога-практика. Обґрунтовано методологічні засади концепції Я дитячого практичного психолога у контексті континуально-ієрархічного та психодинамічного підходів як основи методології генези концепції Я дитячого практичного психолога; систему теоретичних підходів до проблем розвитку та психологічних факторів формування складових континуально-ієрархічної структури концепції Я дитячого практичного психолога; розроблена теоретична модель формування концепції Я дитячого практич-

ного психолога. Сформульовано концепцію професійного розвитку психолога-практика та проаналізовано його змісти. Зазначається, що основним інструментом професійного впливу є фактично концепція Я дитячого психолога-практика, його міжсуб'єктивний ресурс. Розробка і доповнення уявлень про різні модальності професійної складової концепції Я дитячого практичного психолога, проведених у нашій роботі, дозволило представити її як континуум-ієрархічну сутність, що складається з взаємопов'язаних підсистем.

Ключові слова: концепція Я; пренатальна самість; постнатальна самість; ідентичність; онтогенез; модель; континуально-ієрархічна структура; міжсуб'єктивний ресурс; дитяча психотерапія.

1. ВСТУП

Постановка проблеми. Фундаментальні та радикальні зміни, що відбуваються в сучасному соціокультурному середовищі, зумовлюють зростання інтересу вчених та практиків до проблеми успішної, конструктивної та ефективної самореалізації психологів, яка не можлива без процесів становлення професійної концепції Я.

Традиційна модель освіти з практичної психології в Україні мало враховує специфіку концепції Я дитячого психолога-практика, акцент значною мірою донині робиться на формування загальної системи знань, умінь та навичок.

Починаючи з дев'яностих років минулого століття, формувались соціально-історичні процеси, що мають певний вплив на розвиток особистості психолога та становлення його професійних структур. Центром уваги дослідників цієї проблеми стали професійно важливі якості психолога (О. Ф. Бондаренко, М. В. Молоканов, В. Г. Панок, Н. І. Пов'якель, О. С. Романова, Н. В. Пророк, Н. В. Чепелева, О. В. Швачко та ін.). У більшості досліджень вказується на взаємозв'язок психографічних та професіографічних структур у контексті становлення професійної Я-концепції практичного психолога, однак зміст цього зв'язку розкривається на рівні пошуку особистісних рис і якостей психолога, які сприяють ефективності психокорекції (емпатійність, толерантність, автентичність, рефлексивність тощо). Проблема полягає в тому, що наявна освітня модель не враховує ін-

трапсихічних механізмів, які продукують дані якості, а тим більше не має можливості їх задіяти.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Останніми роками простежується зміщення дослідницького інтересу від розробки та опису нормативних моделей особистості та діяльності фахівця до вивчення професійної свідомості та самосвідомості даного суб'єкта діяльності (О. Ю. Артем'єва, М. Й. Боришевський, Т. М. Буякус, М. Ю. Варбан, Н. О. Кучеровська, Д. О. Леонтьєв, Л. М. Мітіна, Н. І. Пов'якель, Д. В. Ронзін, О. Є. Сапогова, Ю. М. Швалб, Н. Ф. Шевченко). У багатьох дослідженнях висловлюється думка про те, що основним компонентом формування концепції Я фахівців-психологів є створення умов для розвитку та гармонізації особистості спеціаліста (І. В. Вачков, І. В. Дубровіна, М. А. Єгорова, Ф. З. Кабіров, О. А. Мальцева, Є. І. Рогов, С. Я. Ромашина, Є. Є. Сапігова, Є. А. Спіркін, Є. Д. Соколова, Є. В. Шарапановская та ін.). Однак надзвичайно рідко питання фокусується довкола концепції Я дитячого практичного психолога. Отже, актуальність проблеми, що досліджується, визначається такою низкою причин:

по-перше, трансформаційними соціокультурними змінами: пережитими воєнними подіями, економічним станом, збіднінням населення, міграційними процесами. Ці трансформації висувають особливі вимоги до особистості дитячого практичного психолога, яка пов'язана з активним динамічним формуванням його концепції Я (К. О. Абульханова-Славська, Г. О. Балл, М. М. Бахтін, О. Ф. Бондаренко, М. Й. Боришевський, Е. Гідденс, Н. Ф. Каліна, С. Д. Максименко, Е. Л. Носенко, Я. М. Омельченко, О. П. Саннікова, В. О. Татенко, Т. М. Титаренко, Н. В. Чепелева, А. В. Фурман та ін.); з безперервним особистісним і соціальним самовизначенням, що є адекватним існуючій реальності (Н. В. Антонова, М. В. Заковоротна, Н. Л. Іванова, М. І. Пірен, Г. Теджфел, Дж. Тернер, В. О. Ядов та ін.); з трансформацією соціальної та особистісної ідентичності практичного психолога (П. Бергер, К. Джерджен, Н. В. Дмитрієва, Т. Лукман, Т. В. Румянцева, Т. В. Трандіна та ін.); з утвердженням таких характеристик, як самоцінність, самовизначення, самоставлення, самореалізація (Е. П. Белинська, Л. І. Божович, Б. С. Братусь, Ж. П. Вірна, М. Г. Гінзбург, І. С. Кон та ін.);

по-друге, потребою у систематизації та узагальненні існуючих у психології підходів і концепцій розвитку професійної концепції Я практичного психолога (І. Д. Андреева, І. П. Андрійчук, Р. Бернса, О. Ф. Бондаренко, Й. Боришевського, Ж. П. Вірної, В. Вілюнаса, Н. В. Волянюк, О. Є. Гуменюк, М. Т. Дригус, Д. І. Іванової, В. П. Іванова, Н. Ф. Каліної, З. Г. Кісарчук, І. С. Кона, А. Ленгле, М. І. Лісіної, Д. Майерса, С. Д. Максименка, Р. Мея, О. Мироненка та ін.); пошуком її структурних компонентів і феноменологічних виявів (Т. В. Говорун, В. Л. Зливков, Н. Ф. Каліна, О. М. Кікінеджи, К. В. Коростеліна, А. В. Маричева, В. М. Павленко, М. І. Пірен, Т. В. Румянцева, В. В. Століна, Л. Б. Шнайдер та ін.); чинників, детермінант її становлення (К. О. Абульханова-Славська, Н. В. Антонова, Б. С. Братусь, Д. О. Леонтєв, В. А. Петровський, С. Л. Рубінштейн, В. І. Слободчиков та ін.);

по-третє, вимогами практики, що виявляється у необхідності постійної професіоналізації концепції Я практичного психолога в умовах соціокультурних змін (О. Ф. Бондаренко, Л. П. Журавльова, І. А. Зязюн, Л. М. Карамушка, І. М. Кирилюк, С. Д. Максименко, В. Г. Панок, Н. І. Пов'якель, О. П. Саннікова, О. Я. Чебикін, Н. В. Чепелева, Н. Ф. Шевченко, Т. С. Яценко та ін.).

Мета статті полягає у розробці концепції Я дитячого практичного психолога, як основи побудови цілісної моделі освітнього психотерапевтично-дидактичного проекту з психодинамічної дитячо-юнацької психотерапії.

2. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Отже, важливість та актуальність порушеної проблеми, недостатня її наукова розробка, відсутність відповідного концептуального підходу свідчать не лише про важливість та необхідність подальших досліджень формування професійної концепції Я практичного психолога загалом, а й концепції Я дитячого практичного психолога. Остання має унікальну своєрідність та специфіку площини становлення і визначається типом особистісного розвитку та психологічного знання. Розуміння цього феномену зумовлює побудову системи освітнього простору для формування специфічної, відповідно

клієнтським запитам, концепції Я дитячого практичного психолога. Аналіз вітчизняної та зарубіжної літератури засвідчує, що в прямій постановці проблема формування концепції Я дитячих практичних психологів у системі післядипломної спеціальної освіти не була розроблена, хоча саме вона є головним вузлом, де зосереджено розбіжності між практикою підготовки фахівця та його конкретною професійною діяльністю.

Узагальнення теоретичних підходів в історичному та сучасному контекстах до визначення концепції Я дає підстави стверджувати про багатоаспектність та мультидисциплінарність самого поняття зокрема, як: систему уявлень людини про себе, про свої фізичні, інтелектуальні, характерологічні, соціальні та інші властивості (Р. Бернс, А. Маслоу, Р. Мей, К. Роджерс), те, що людина вважає собою, та те, що вона вважає своїм (У. Джемс), те, що людина означає для себе (Т. Шибутані) відносно стійку, не завжди усвідомлювану, неповторну систему уявлень індивіда про себе, на основі якої він будує свої взаємовідносини з людьми (А. В. Петровський і М. Г. Ярошевський). Вивчення цих підходів дозволило констатувати, що вони мають спільну аналізовану предметну сферу, але при цьому різними є акценти, які фокусуються на певних структурних компонентах концепції Я. Такими підходами у сучасній психології є:

генетико-модельючий (С. Д. Максименко, В. В. Клименко, А. В. Толстоухов та ін.), де витоком особистості в цілому, у тому числі її концепції Я є нужда як енергетично-інформаційна сутнісна якість, що забезпечує експансію життя в онто- і філогенезі. Ознаками концепції Я слід вважати, по-перше, віднесеність до якогось задалегідь визначеного масштабу, критерію, зразка, еталону; по-друге, наступність, тобто обумовленість розвитку концепції Я попередніми стадіями розвитку; по-третє, цілісність, коли система Я розвивається як інтегрована єдність, по-четверте, універсальність розвитку потенцій концепції Я, які є самоціллю;

психоаналітичний (А. Вертман, Е. Еріксон, Н. Ф. Каліна, О. О. Крутікова, А. В. Маричева, Дж. Марсія, З. Фройд та ін.), в якому фокус аналізу центрується на процесі побудови онтогенезу індивідуального Я, й

тракується як інтрапсихічна, самопродукуюча та динамічна структура, що здатна створити відчуття самості, безперервності розвитку та самоузгоджуваності особистості та має зв'язок з самовизначенням й включає, згідно з модульностями концепції Я, пошук цілей та формування ціннісно-мотиваційних структур;

інтераційний (Е. Гоффман, Р. Дженкінс, Дж. Мід, Р. Фогельсон, Ю. Хабермас, Б. Шефер, Б. Шлейдер та ін.), в якому “Я” розглядається в площині соціально-інтераційної інтегрованості та спроможності індивіда до самосприйняття в контексті життєдіяльності;

структурно-динамічний (Е. П. Белинська, М. Й. Боришевський, Ж. П. Вірна, Т. В. Говорун, О. Є. Гуменюк, В. Л. Зливков, О. М. Кікінеджи, Н. Л. Іванова, К. В. Коростеліна, Т. М. Румянцева, В. М. Павленко, В. В. Столін, А. В. Фурман, Л. Б. Шнейдер та ін.), в якому сутність концепції Я відповідає сутності образу Я, та розглядається як динамічна система. Ця система має нелінійну будову, складну структуру та передбачає процеси рефлексії особистістю своєї приналежності до певних соціальних утворень;

когнітивний (Г. Брейкуелл, Г. Теджфел, Дж. Тернер, М. Яромовіц та ін.), в якому аналізується динаміки інтрапсихічного та інтерперсонального просторів у процесі їх актуалізації, а сама концепція Я розглядається як мисленнева система, що є регулятором біхевіоральних процесів у певних соціальних вимірах;

наративний (К. Джерджен, А. Гідденс, Л. Хагендорн, Л. Хадді, Н. В. Чепелева та ін.), в якому концепція Я розглядається як наратив, що формується в контексті антиципації життєвих подій;

трансперсональний (С. Грофф, К. Грофф, А. Мінделл, Н. Сабрин, Б. Якель та ін.), в якому розглядаються глибинні пласти психіки, самоінтеграція в ці пласти пов'язана з посиленням самототожності та відповідно концепції Я. При цьому відчуття власного Я звернені до архитипічних просторів, перинатального і трансперсонального досвідів, що знаходяться у підґрунті концепції Я;

інтегративний (В. В. Козлов, У. Уілберг), в якому пропонується інтеграція вищезначених напрямків. Ця концепція базується на інтегративній методології, а саме – “принципі багатомірності істини”.

Цей підхід мультिवимірно трактує поняття концепції Я, в якій наявні глибинні, особистісні та соціальні компоненти. Ні один з них не розглядатися як домінуючий чи підпорядкований, вони знаходяться у “партнерській” взаємодії [1; 2; 3; 4; 5; 11].

Нами було узагальнено та уточнено перелік об’єктивних та суб’єктивних критеріїв ефективності психолога-практика. Обґрунтовано методологічні принципи моделі концепції Я дитячого практичного психолога у контексті континуально-ієрархічного та психодинамічного підходів як базових у методології генези концепції Я дитячого практичного психолога; визначено систему теоретичних підходів з проблеми розвитку та психологічних чинників становлення компонентів континуально-ієрархічної структури концепції Я дитячого практичного психолога; розроблено теоретичну модель становлення концепції Я дитячого практичного психолога [21; 14].

Аналіз наукової літератури з проблеми формування концепції Я дитячого практичного психолога виявляє одночасне використання різних психологічних уявлень щодо особистісно та професійно важливих якостей. Представлено огляд теоретичних підходів щодо характеристик професійної свідомості психолога – практика та етапів її формування, особливостей професійного мислення психолога, структури інтелектуальної готовності до вирішення консультативних завдань, висвітлено сучасну тенденцію надання особливого значення цілісному формуванню професійної свідомості практичного психолога, а також упровадженню акмеологічних орієнтирів у теоретичний аналіз професійного становлення практичного психолога [11].

Сформульовано концепт професійного становлення психолога-практика та проаналізовано його змістовне наповнення, зокрема, комунікативну компетентність фахівця, єдність свідомих та несвідомих аспектів психіки, ціннісно-змістові компоненти в структурі концепції Я психолога-практика. У низці досліджень представлено модель “ідеального психолога-практика”, що включає чотири блоки професійно важливих якостей: мотиваційний; комплекс соціально-перцептивних цінностей; операційні процеси обробки і осмислення соці-

альної інформації; якість передачі інформації, впливу на інших людей та узагальнення. Зазначено, що професійна концепція Я як складова цілісної концепції Я визначається як сукупності уявлень суб'єкта про свою життєву позицію, перспективи і цінності у контексті здійснення обраної професійної діяльності (Г. С. Абрамова, І. П. Андрійчук, А. О. Реан, З. Л. Становських, Є. В. Чорний, Н. В. Чепелева та ін.). Зазначено, що зв'язок між особистісним та професійним ресурсом в контексті діяльності дитячого психолога-практика є значно глибшим і більш принциповим, ніж в будь-якій іншій професії. Аналіз наукової літератури з проблем формування професійної Я-концепції практичного психолога виявляє одночасне використання таких різних психологічних понять як розвиток, формування, становлення, трансформація, які часто застосовуються як синоніми (К. О. Абульханова-Славська, Б. Г. Ананьев, Л. І. Анциферова, Р. Бернс, О. О. Бодальов, Л. І. Божович, А. В. Брушлинський, Л. С. Виготський, О. М. Леонтьєв, С. Д. Максименко, Е. Л. Носенко, Г. Олпорт, С. Л. Рубінштейн, Д. І. Фельдштейн та ін.). У науковій літературі класиками психології Б. Г. Ананьевим, Л. І. Божович, Л. С. Виготським, О. М. Леонтьєвим, С. Д. Максименком, С. Л. Рубінштейном використовується поняття “розвиток особистісних структур”, що розглядається як закономірна видозміна в часі, виражена в кількісних, якісних і структурних перетвореннях. Базуючись на зазначеному можемо визначити зміст поняття формування концепції Я практичного психолога, зокрема дитячого, і охарактеризувати цей процес як закономірну якісну зміну уявлень про себе й своє місце у професійному просторі під впливом різних чинників, що призводить до якісного та кількісного переструктурування елементів всієї концепції Я особистості. Аналіз поняття “формування особистості” у низці наукових підходів, викладених у роботах Б. Г. Ананьева, Л. І. Анциферової, О. О. Бодальова, М. Й. Боришевського, С. Д. Максименка, А. В. Сергеевої та ін., дозволив у психологічному аспекті визначити процес формування професійної концепції Я як необхідний момент соціалізації, професіоналізації, акультурації тощо, у ході якого виявляється вплив всієї сукупності чинників особистісного становлення, включаючи професійне становлення.

Процеси розвитку та формування професійної концепції Я особистості супроводжують один одного. Однак у формуванні підкреслюється цілеспрямованість впливу на концепцію Я особистості в процесі соціалізації та професіоналізації. Результатом розвитку та формування професійної концепції Я особистості є її новий якісний стан. Слід зазначити, що процес становлення професійної концепції Я розуміється як одночасна інтеграція, інтерналізація і диференціація різних елементів професійних структур та водночас напрацювання, тренування певних необхідних особистісних якостей. Так, встановлено, що серед особистісних параметрів, які визначають професійну успішність психолога, на основі теоретичного аналізу виокремлено гармонійність та узгодженість концепції Я, діалогічну орієнтацію фахівця в процесі консультування, етичність та орієнтацію на внутрішні цінності, гнучкий комунікативний стиль, здатність до емпатії, повагу до індивідуальності клієнта, емоційну толерантність, автентичність та конгруентність, високий рівень рефлексії, здатність до типологічного соціального мислення (А. Адлер, Г. С. Абрамова, І. П. Андрійчук, Б. Б. Іваненко, М. В. Молоканов, А. О. Реан, Н. В. Чепелева, Є. В. Чорний, Н. В. Шевченко, Т. С. Яценко та ін.).

У контексті цього встановлено, що головним серед неспецифічних чинників, які визначають успіх психотерапевтичного впливу, сьогодні визнано стосунок, що імпліцитно укладається між психологом та його клієнтом і який забезпечує клієнтові корегуючий досвід для інтерналізації і, як наслідок, гармонізацію його власного Я (О. І. Мироненко, Я. М. Омельченко, О. О. Фільц, А. Пріц, Е. Викукаль, В. Цімпріх та ін.). Тому, з точки зору якості психотерапевтичного стосунку, важливою насамперед є комунікативна компетентність дитячого практичного психолога, яку включають як центральну опцію професіограми. Комунікативна компетентність означає здатність дитячого психолога до ідентифікації з емоційними запитами дитини-клієнта, внутрішній дозвіл бути заангажованим в якості об'єкта перенесення, не втрачаючи рефлексії (спостерігаючого Я) та автономії під тиском інтен-

сивних позитивних чи негативних проєкцій. Психологу необхідна професійна налаштованість на усвідомлення несвідомих аспектів власної психіки, щоб не вдаватися до захисних спотворень при складних трансферентних викликах. Інакше фахівець залишається емоційно й когнітивно ригідним, нечутливим до всієї гами змістів переживань дитини-клієнта, а також до власних виявів поведінки, мотивованої захисними механізмами та позасвідомими смислами.

Констатовано, що основним інструментом професійного впливу є власне Я дитячого психолога-практика, його інтерсуб'єктивний ресурс, тобто те, що становить фундамент його особистісної концепції Я. Саме концепція Я структурує те, як людина будує емоційні стосунки з оточенням. Згідно з нашим визначенням, концепція Я – це інтерналізовані частки різних інтерперсональних взаємодій, які екстерналізуються у вигляді уявлень особистості про себе в стосунку до інших, визначаючи її комунікативну пропозицію та самопрезентацію [11; 14].

Професійну складову концепції Я дитячого психолога-практика визначено як рефлексивну експлуатацію змістів та можливостей особистісної Я-концепції в терапевтичному стосунку з дитиною-клієнтом. Йдеться про здатність забезпечити диференційований емоційно-поведінковий відгук на різних онтогенетичних рівнях зв'язку залежно від регресії та точки фіксації дитини-клієнта, починаючи з пренатального зв'язку, включаючи бондінг та ранній інтерактивний досвід діади, закарбований у репрезентаціях Селф та об'єкта, тощо [6; 7; 9; 19, 21, 22].

Розвиток і доповнення уявлень про різні модальності професійної складової концепції Я дитячого практичного психолога, здійснений у нашій роботі, дозволив представити її як континуально-ієрархічне утворення, що складається із взаємопов'язаних підсистем (рис. 2). Відповідно до цієї моделі професійна складова концепції Я дитячого практичного психолога розглядається нами і як психічне явище (що має складну структуру), і як процес, під яким ми розуміємо певну послідовність її трансформації на різних ета-

пах становлення. Це відбувається в конкретних історичних умовах опосередкованих впливом різних зовнішніх і внутрішніх факторів, одним з яких є освітній простір та професійна діяльність. Результатом цього процесу є якісна зміна професійної складової концепції Я дитячого практичного психолога. Звідси принципова двовимірність професійного становлення психолога-практика через нерозрівне складне поєднання особистісного та професійного розвитку та самоідентифікації [10; 16; 17].

Нами було визначено теоретичні положення концепції континуально-ієрархічної структури професійної складової концепції Я дитячого практичного психолога, розробленої у контексті континуально-ієрархічної моделі структури особистості О. П. Саннікової, що представлена як макросистема й складається з різномірних підсистем й відповідних формально-динамічних, змістовно-особистісних та соціально-імперативних характеристик, які є взаємопроникливими. Це забезпечує безперервність та цілісність у розвитку професійної складової концепції Я, що по-різному виявляється на кожному рівні її структури: від нижчих до вищих. Опрацювання та теоретична рефлексія повинна стосуватися змістів концепції Я на всій онтогенетичній осі та в 4 площинах: когнітивній, емоційно-оцінковій, ціннісно-духовній та поведінковій (вчинково-креативній). Насамперед йдеться про психотерапевтичне опрацювання психологом власних особистісних дефіцитів (дефіцитарні змісти та вияви концепції Я, зумовлені інтерналізацією негативного досвіду ранніх стосунків і суб'єктивним конструюванням їх травмивного значення, які свого часу деформували особистісний розвиток шляхом патопсихологічних гіперкомпенсацій). Психотерапевтична робота спрямована на ті переживання (імпліцитні та експліцитні змісти) й поведінкові реакції (патерни), що маніфестують у процесі застосування регресивних психотехнік, вказуючи на неопрацьовані дефіцити. При цьому застосовується множина психотерапевтичних інструментів з огляду на модальність психодинамічної інтегративної дитячо-юнацької психотерапії у рамках тривалої закритої терапевтичної групи [11; 18].

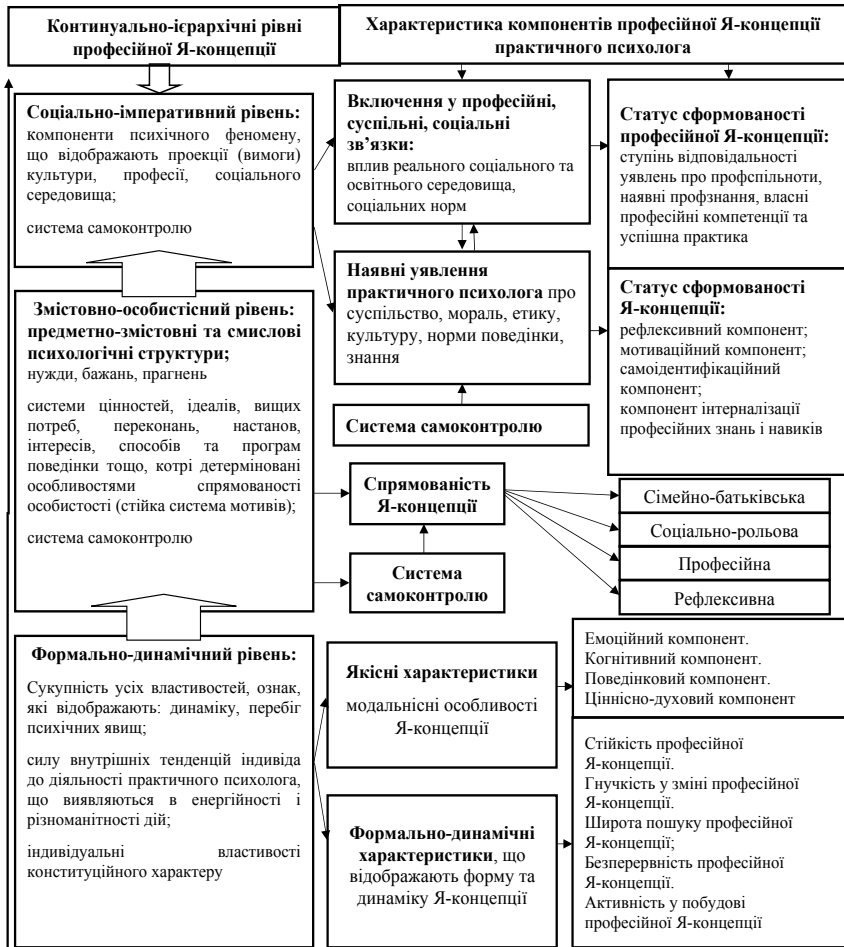

Рис. 1. Модель континуально-ієрархічної структури професійної та особистісної складових концепції Я дитячого практичного психолога

Провідним психолого-педагогічним інструментом для формування професійної складової концепції Я дитячого практичного психолога є реалізація діалогічного підходу в рамках самопізнання з наступною і поступовою професійною рефлексією та інтроспекцією.

Це виходить з того, що передумовою переструктурування концепції Я є пошук зв'язків, наявність іншого та взаємодії з ним як фактору виникнення власного Я. Звідси необхідність власного клієнтського досвіду майбутнього дитячого психолога-практика [11; 12; 13; 14; 15; 20].

Отже, процес становлення професійної складової концепції Я дитячого практичного психолога – це в першу чергу опрацювання імпліцитних та експліцитних змістів власної концепції Я та подальша інтерналізація здобутих знань та навичок, у процесі чого відбуваються зміни на формально-динамічному, змістовно-особистісному та соціально-імперативному (нормативному) рівнях.

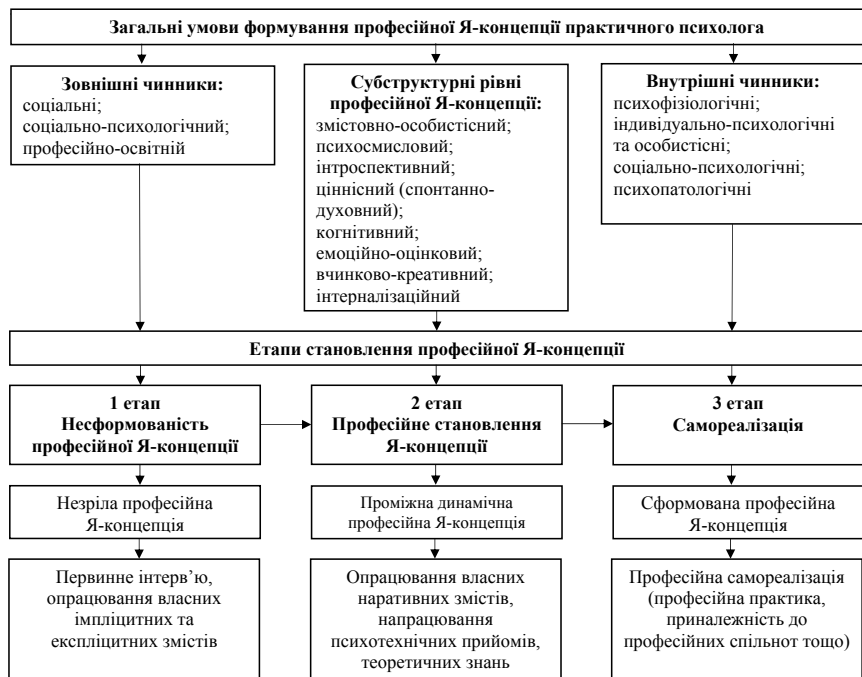

Рис. 2. Теоретична модель формування професійної складової Я-концепції дитячого практичного психолога

Запропонована нами в подальшому освітня модель, що базується на теоретичній моделі формування особистісної та професійної складових концепції Я ґрунтується на поділі практичної психологічної освіти на первинно практичну, яка включає психотерапевтичне опрацювання власного життєвого досвіду та вторинно теоретичну і волонтерську, що містить засвоєння спеціалізованої психологічної теорії з опорою на здобуту в терапії рефлексію особистісних переживань.

3. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

У проведеному нами дослідженні були послідовно та закономірно побудовані модель континуально-ієрархічної структури професійної та особистісної складових концепції Я дитячого практичного психолога та відповідна їй теоретична модель формування професійної складової концепції Я дитячого практичного психолога, на основі якої створено освітній навчальний проект з дитячо-юнацької психотерапії, у якому за допомогою регресивних психотехнік отримується можливість майбутнім фахівцям із дитячо-юнацької психокорекції та психотерапії опрацювати власні дефіцити будь-якої стадії формування складної структури концепції Я на рівні онтогенезу та отримати наявні у кожній фазі приховані ресурси, що дає можливість її гармонізації на особистісному рівні та напрацювання професійного досвіду та його інтеріоризації, що відображається на формуванні професійної складової концепції Я. Даний освітній проект впроваджений у вітчизняний науково-практичний психотерапевтичний простір післядипломної неперервної професійної освіти вже понад 18 років. Освіту отримало вже чимало професійних дитячих психотерапевтів на теренах України та за кордоном. Програма постійно вдосконалюється та набуває нових барв у контексті суспільних та особистісних затребувань.

Список використаних джерел

1. Бернс Р. Развитие Я-концепции и воспитание. Москва : Прогресс, 1986. 421 с.
2. Бернс Р. Я-концепция и Я-образы. Самосознание и защитные механизмы личности : хрестоматия. Самара : Издательський дом "БАХРАХ-М", 2006. С. 133–211.

3. Гуменюк О. Є. Я-концепція у пліні соціального довкілля. *Психологія і суспільство*. 2004. № 2. С. 125–143.
4. Гуменюк О. Є. Психологія Я-концепції : навч. посібник. Тернопіль : Економічна думка, 2004. 310 с.
5. Джемс У. Личность. Психология самосознания : хрестоматия. Самара : Издательский дом “БАХРАХ-М”, 2003. 672 с.
6. Католик Г. В. Пренатально-орієнтована психотерапія: перспективи розвитку. *Зб. звітної наукової конференції філософського факультету*. Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2009. С. 145–150.
7. Католик Г. В. Ідентичність у контексті пре-постнатальних стосунків. *Глобалізація та ідентичність: зб. матеріалів доп. учасн. наук.-практ. конф.* Київ, 2010. С. 11–16.
8. Католик Г. В. Структурна інтегративні трьохвимірна модель післяди-пломної підготовки. *Зб. звітної наукової конференції філософського факультету*. Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2011. Вип. 8. С. 208–211.
9. Католик Г. В. Ідентичність у контексті ранніх стосунків. *Зб. звітної наукової конференції філософського факультету*. Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2011 С. 170–174.
10. Католик Г. В. Дитяча та юнацька психотерапія: теорія та практика в сучасних наукових дослідження : монографія. Львів : Астролябія, 2012. 311 с.
11. Католик Г. В. Психологія формування професійної Я-концепції практичного психолога : монографія. Львів : Видавництво ЛНУ імені Івана Франка, 2013. 405 с.
12. Католик Г. В. Сучасна модель онтогенетичного підходу до розуміння розвитку Я-концепції практичного психолога. *Вчені записки Університету “КРОК”*. 2015. № 21 С. 74–79.
13. Католик Г. В. Онтогенетичний підхід у контексті сучасного розуміння динаміки формування Я-концепції практичного психолога. *Психологія і особистість*. 2016. № 1. С. 174–181.
14. Католик Г. В. Інноваційна модель континуально-ієрархічної структури професійної Я-концепції дитячого практичного психолога. *SCIENCE and EDUCATION a NEW DIMENSION* (<http://seanewdim.com/>), 2016. С. 74–85
15. Католик Г. В. Психотерапевтична діагностика в структурі освітніх проєктів. *Вісник Національного авіаційного університету. Серія : Педагогіка. Психологія*. 2016. № 8. С. 51–56.
16. Katolyk H. Analyse des Zustands der Kindheit und Jugendschaft in der Ukraine. *Material des Weltkongress fuer Psychotherapie*, Wien 2002. P. 178–181.

17. Katolyk H. Die volkstümlichen Mythen als ein psychologischer Faktor der Identifikation des Ukrainischen Jünglings. Material des Weltkongress fuer Psychotherapie, Wien 2002 P. 241–146.

18. Katolyk H., Stepa O. The Motional Strategies of A Person. International Journal for Psychotherapy, *Journal Volum* 14, № 2, 2010. P. 32–38.

19. Katolyk H., Shyshak O., Binnebesel J., Formella Z. Early pregnancy loss due to maternal identification process. *Expererencing a suffering* vol. 2. Roma-Lodz, 2012. P. 75–98.

20. Katolyk H. Globalizacja i naród: psychoterapeutyczny widok własnej koncepcji współczesnej. Europejszyk tworca cywilizacji rozwoju I postępu. Wydawnictwo Polskiego Towarzystwa Uniwersalizmu, Warszawa, 2014 rok. P. 14–23.

21. Katolik G., Shishak O. Early pregnancy loss associated with maternal identification process. *American Journal of Fundamental, Applied and Experimental Research*, 2016/2 (2). P. 65–84. URL : <http://journal.ua-usa.org/images/SWF/Journal-2016-2-2/Journal.html>

22. Katolyk H., Binnebesel J., Formella Z. Doświadczenie pentosu, czyli próba uporządkowania pojęcia lęku tanatycznego. *MEDYCYNĄ PALLIATYWNA*. 2018. 10(3). P. 145–149

References

1. Berns R. *Razvytye Ya-kontseptsyy y vospytanye* [The development of self-concept and education]. Moskva : Prohress, 1986. 421 p. [in Russian]

2. Berns R. *Ya-kontseptsyia y Ya-obrazi. Samosoznanye y zashchytnie mekhanizmy lychnosti : khrestomatyia* [I-concept and I-images. Self-consciousness and protective mechanisms of personality : scripture]. Samara : Yzdatelskyi Dom “BAKhRAKh-M”, 2006. P. 133–211. [in Russian]

3. Humeniuk O. Y. *Ya-kontseptsiiia u plyni sotsialnoho dovkillia. Psykholohiia i suspilstvo* [I-concept in the flow of social environment. Psychology and Society]. 2004. № 2. P. 125–143. [in Ukrainian]

4. Humeniuk O. Y. *Psykholohiia Ya-kontseptsii* [Psychology of the I-concept] : navch. pos. Ternopi l: Ekonomichna dumka, 2004. 310 p. [in Ukrainian]

5. Dzhehms U. *Lychnost. Psykholohyia samosoznanyia* [Personality Psychology of self-consciousness] : khrestomatyia. Samara : Yzdatelskyi dom “BAKhRAKh-M”, 2003. 672 p. [in Russian]

6. Katolyk H. V. *Prenatalno-oriietovana psykhoterapiia: perspektyvy rozvytku* [Prenatal-Oriented Psychotherapy: Prospects for Development]. Zb. zvitnoi

naukovoi konferentsii filozofskoho fakultetu [Collection Report of the Scientific Conference of the Faculty of Philosophy]. Lviv : Vydavnychiy tsentr LNU imeni Ivana Franka, 2009. P. 145–150. [in Ukrainian]

7. Katolyk H. V. *Identychnist u konteksti pre-postnatalnykh stosunkiv* [Identity in the context of pre-postnatal relationships]. Hlobalizatsiia ta identychnist: zb. materialiv dop. uchasn. nauk.-prakt. konf [Globalization and Identity: a collection of materials of the reports of the participants of the scientific and practical conference]. Kyiv, 2010. P. 11–16. [in Ukrainian]

8. Katolyk H. V. *Strukturna intehratyvni trokhvymirna model pisladyplomnoi pidhotovky* [Structural integrative three-dimensional model of postgraduate training.]. Zb. zvitnoi naukovoi konferentsii filozofskoho fakultetu [Collection of Reporting Scientific Conference of the Faculty of Philosophy]. Lviv : Vydavnychiy tsentr LNU imeni Ivana Franka, 2011. Vyp. 8. P. 208–211. [in Ukrainian]

9. Katolyk H. V. *Identychnist v konteksti rannikh stosunkiv* [Identity in the context of early relationships]. Zb. zvitnoi naukovoi konferentsii filozofskoho fakultetu [Collection of Reporting Scientific Conference of the Faculty of Philosophy, Lviv]. Lviv : Vydavnychiy tsentr LNU imeni Ivana Franka, 2011. P. 170–174. [in Ukrainian]

10. Katolyk H. V. *Dytiacha ta yunatska psykhoterapiia: teoriia ta praktyka v suchasnykh naukovykh doslidzhennia* [Pediatric and adolescent psychotherapy: theory and practice in modern scientific research] : monohrafiia. Lviv : Vydavnytstvo Astroliabiia, 2012. 311 p. [in Ukrainian]

11. Katolyk H. V. *Psykhohohiia formuvannia profesiinoi Ya-kontseptsii praktychnoho psykhologa* [Psychology of the formation of a professional I-concept of a practical psychologist] : monohrafiia. Lviv : Vydavnytstvo LNU imeni Ivana Franka, 2013. 405 p. [in Ukrainian]

12. Katolyk H. V. *Suchasna model ontohenetychnoho pidkhdou do rozuminnia rozvytku “Ia-kontseptsii” praktychnoho psykhologa* [A modern model of the ontogenetic approach to understanding the development of the “I-concept” of a practical psychologist [Scientific notes of the University “KROK”]. Vcheni zapysky Universytetu “KROK”. 2015. № 21. P. 74–79. [in Ukrainian]

13. Katolyk H. V. *Ontohenetychnyi pidkhdid v konteksti suchasnoho rozuminnia dynamiky formuvannia Ya-kontseptsii praktychnoho psykhologa* [Ontogenetic approach in the context of modern understanding of the dynamics of the formation of the I-concept of a practical psychologist]. *Psykhohohiia i osobystist* [Psychology and personality]. 2016. № 1. P. 174–181. [in Ukrainian]

14. Katolyk H. V. *Innovatsiina model kontynualno-iierarkhichnoi struktury profesiinoi Ya-kontseptsii dytiachoho praktychnoho psykhologa* [An innovative

model of the continuum-hierarchical structure of the professional I-concept of a child's practical psychologist]. SCIENCE and EDUCATION a NEW DIMENSION (<http://seanewdim.com/>), 2016. P. 74–85. [in Ukrainian]

15. Katolyk H. V. Psykhoterapevtychna diahnostyka v strukturii osvitynich proektiv [Psychotherapeutic diagnostics in the structure of educational projects]. Visnyk Natsionalnoho aviatsiinoho universytetu. Seriiia : Pedahohika. Psykholohiia [Bulletin of the National Aviation University. Series : Pedagogy. Psychology]. 2016. № 8. P. 51–56. [in Ukrainian]

16. Katolyk H. Analise des Zustands der Kindheit und Jugendschaft in der Ukraine. Material des Weltkongress fuer Psychotherapie, Wien 2002. P. 178–181. [in English]

17. Katolyk H. Die volkstumlichen Mythen als ein psychologischen Faktor der Identifikation des Ukrainischen Jugends. Material des Weltkongress fuer Psychotherapie, Wien 2002. P. 241–146. [in English]

18. Katolyk N., Stepa O. The Motional Strategies of A Person. International Journal for Psychotherapy, Journal Volum 14, № 2, 2010. P. 32–38. [in English]

19. Katolyk H., Shyshak O., Binnebesel J., Formella Z. Early pregnancy loss due to maternal identification process. Experiencing a suffering vol. 2. Roma-Lodz, 2012. P. 75–98. [in English]

20. Katolyk H. Globalizacja i naród: psychoterapevtychnyy widok własnej koncepcji współczesnej. Europejczyk tworca cywilizacji rozwoju I postępu. Wydawnictwo Polskeigo Towarzystwa Uniwersalizmu, Warszawa, 2014 rok. P. 14–23. [in Polish]

21. Katolik G., Shishak O. Early pregnancy loss associated with maternal identificityjn process. American Journal of Fundamental, Applied and Experimental Research, 2016/2(2). P. 65–84. URL : <http://journal.ua-usa.org/images/SWF/Journal-2016-2-2/Journal.html> [in English]

22. Katolyk H., Binnebesel J., Formella Z. Doświadczenie penthosu, czyli próba uporządkowania pojęcia lęku tanatycznego. MEDYCYNA PALIATYWNA. 2018. 10(3). P. 145–149. [in Polish]

Katolyk H. The Continuum-Hierarchical Structure of the Professional and Personal Constituents of the Concept of a Child's Practical Psychologist

The article deals with various approaches to the formation of the concept of a child's practical psychologist and proposes an author's model of the continuum-hierarchical structure of the professional and personal constituents of the concept of a child's practical psychologist. A detailed analysis of the existing research of the concept I included various areas of psychological science, such as genetic modeling,

psychoanalytic, interactive, structural-dynamic, narrative, cognitive, transpersonal, and integrative. The relevance of the study of this problem is substantiated, the reasons, which lead to the search for new educational models and approaches to the formation of the concept of the child's practical psychologist, are outlined. generalized and refined list of objective and subjective criteria of the effectiveness of psychologist-practice. The methodological principles of the concept of the child of the child's practical psychologist in the context of the continuum-hierarchical and psychodynamic approaches as basic in the methodology of the genesis of the concept of the child's practical psychologist are substantiated; the system of theoretical approaches on the problems of development and psychological factors of the formation of the components of the continuum-hierarchical structure of the concept of the child's practical psychologist; the theoretical model of the conception of the childhood practical psychologist has been developed. Formulated the concept of professional development of a psychologist-practitioner and analyzed its content content. It is stated that the main tool of professional influence is actually I child psychologist-practitioner, his inter subjective resource. Development and addition of ideas about various modalities of the professional component of the concept I, a child practical psychologist, carried out in our work, allowed to represent it as a continuum-hierarchical entity consisting of interconnected subsystems.

Key words: concept I; prenatal self; postnatal self; identity; ontogeny; model; continuum-hierarchical structure; inter subjective resource; child psychotherapy.